

Politikerns (o)etiska beslut

– en fallstudie av Olof Johanssons avgång som miljöminister

Abstract

Central in this paper is Olof Johansson, Swedish minister for the environment, there the focus lies on his resignation from this duty which occurred in 1994. This essay is a case study there I'm trying to identify which ethical reasons which lie behind his resignation. The relationship between politics and ethics is an interesting aspect to investigate and my ambition with this paper is to analyze that relationship in this specific case.

The analysis has its focus built on the occurrence of role conflicts and the making of ethical decisions. Aspects like personal ethics versus organisational ethics, objective responsibility versus subjective responsibility etc. are all issues which can cause an ethical conflict. This often causes a dilemma for political actors and they are thereby in their profession forced to make a choice between these different loyalties.

The ethical deliberation of Olof Johansson which led to his resignation is the main issue for my analysis. Throughout this essay I try to understand the moral conflict caused by demands from different types of loyalties which were impossible for Olof Johansson to combine.

Nyckelord: Olof Johansson, Centerpartiet, ansvar, rollkonflikt, etiska beslut

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Frågeställningar och syfte	1
1.2	Metod och material.....	2
2	Teori	4
2.1	Etiskt beslutsfattande och rolletik	4
2.2	Ansvarsproblematiken.....	5
2.3	Representationsteori	6
2.3.1	Det obundna mandatet.....	7
2.3.2	Det bundna mandatet.....	7
2.3.3	Partimandatet.....	8
2.4	Politikerns handlingsalternativ	9
2.4.1	Lojalitet	9
2.4.2	Protest.....	10
2.4.3	Sorti	10
2.5	Sjölins modell.....	11
2.6	Konklusion av teoriavsnittet.....	12
3	Analys av Olof Johanssons avgång	13
3.1	Bakgrund	13
3.1.1	Förhistoria	13
3.1.2	Samarbetet inom fyrpartiregeringen.....	14
3.2	Avgången som miljöminister	15
3.3	Lojaliteterna	16
3.3.1	Lojalitet mot sin regering	16
3.3.2	Lojalitet mot väljarna	17
3.3.3	Lojalitet mot den egna uppfattningen.....	18
3.3.4	Lojalitet mot sitt parti.....	19
3.4	Handlingsalternativ och utfall	19
4	Konkluderande analys	23
4.1	Konfliktens och beslutets etiska dimension	23
4.2	Andra möjliga bakomliggande motiv.....	26
4.2.1	Maktmotiv	26

4.2.2	Känslomotiv och personliga motsättningar.....	27
4.3	Sammanfattning	28
5	Referenser.....	29
5.1	Litteratur.....	29
5.2	Intervjuer.....	30
5.3	Artiklar hämtade från Internet.....	30
5.4	Övriga källor hämtade från Internet.....	31

1 Inledning

1.1 Frågeställningar och syfte

Den här uppsatsen har som syfte att undersöka den etiska dimensionen av det politiska beslutsfattandet och identifiera de rollkonflikter som kan komma att uppstå i den politiska professionen. Etik och politik hänger intimt samman liksom ler och halm om man ser till begreppens ursprung i det gamla Grekland där filosofer som Platon och Aristoteles dryftade hur det goda samhället skulle utformas. Den bild som ofta förmedlas genom media brukar dock inte ge någon vacker beskrivning av förhållandet mellan etik och politik. Tvärtom presenteras de ofta snarare som varandras motsatser där avslöjanden om olika former av fusk och skandaler avlöser varandra. Den här uppsatsen syftar inte till att vare sig svartmåla eller försköna politikernas moral utan fokus ligger istället på hur man som politiker kan resonera inför etiskt känsliga beslut där olika lojaliteter står mot varandra och hur detta resonemang går att förstå på ett vetenskapligt sätt.

Jag har valt Olof Johanssons avgång 1994 som objekt för min fallstudie då det är en intressant och ovanlig händelse att en minister lämnar sitt uppdrag i förtid på grund av missnöje med den förda politiken. Vidare har fallet inte tidigare analyserats mer ingående varför det är motiverat att reda ut händelseförloppet och försöka identifiera de eventuella etiska premisser som låg till grund för beslutet. Debaclet om Öresundsbron utvecklades till en långdragen politisk strid som innehöll många dimensioner och hänsynstaganden, det hela var inte heller enbart en isolerat svensk fråga då ett internationellt folkrättsligt avtal hade upprättats mellan Sverige och Danmark vilket ytterligare komplicerade det politiska förloppet.

Jag är personligen mycket intresserad av politikens etiska dimension och då jag tidigare i ett mindre arbete granskat den analysmodell som jag här kommer att använda i min undersökning kändes det naturligt att gå vidare genom att pröva densamma på ett empiriskt fall. Syftet är att förstå politikernas etiska deliberation inför beslut samt åskådliggöra de lojaliteter och värden som ligger till grund för detsamma. Ambitionen är således att både presentera ett mer generellt hållning resonemang kring hur en politiker kan resonera etiskt samt att med detta som ramverk och utgångspunkt mer ingående analysera just det specifika fallet med Olof Johanssons avgång som miljöminister från den borgerliga regeringen 1994.

Uppsatsen kretsar därmed i första hand kring två huvudfrågor:

1. Hur kan en politiker moraliskt motivera sitt handlande vid en rollkonflikt eller etiskt dilemma?
2. Hur rättfärdigade Olof Johansson sitt handlande och kan vi förstå detta utifrån en etisk analysmodell med avseende på begreppen rollkonflikt respektive etiskt dilemma?

Intentionen med att ha dessa frågor som utgångspunkt fyller två funktioner, dels att åskådliggöra hur man mer allmänt kan resonera kring etiska beslut och rollkonflikter, dels att analysera händelseförloppet vid Olof Johanssons avgång ur ett etikpolitiskt perspektiv. Syftet med detta upplägg är att pröva den etiska analysmodellen och se om den ger oss möjlighet att förstå Olof Johanssons agerande.

Jag nämnde tidigare att jag för egen del är mycket intresserad av politikens etiska dimension och min förhoppning är därför att arbetet ska belysa och skapa förståelse för det enskilda fallet men också att den hos läsaren ska väcka tankar kring etikens betydelse i vidare mening och vilken roll den spelar i det politiska livet.

1.2 Metod och material

Arbetet kommer att utgöras av en mer ingående fallstudie vilken föregås av ett allmänhållet teoretiskt resonemang kring vad etiskt beslutsfattande och rollkonflikter inom politiken innebär. Jag kommer som analysredskap att använda mig av en modell skapad av Mats Sjölin och pröva densamma genom att applicera den på fallet Olof Johansson. Modellen bygger i sin tur på, vilket vi senare kommer att se i teoriavsnittet, på flera olika element som smälts samman i en syntes som bildar det teoretiska ramverket för den kommande analysen.

Fallstudien har som bekant inte några större möjligheter att leverera generella slutsatser men i gengäld erhåller man en mer djuplodande studie och jag får på så sätt här en större potential att adekvat pröva analysmodellen.¹ Det hela inleds därför på en hög abstraktionsnivå där det övergripande teoretiska ramverkets byggstenar granskas för att sedan ta ned undersökningen på en lägre abstraktionsnivå genom den empiriska prövningen och försöka knyta samman det enskilda med det mer generella.

Dispositionen kommer därmed i stora drag utgöras av två huvuddelar. I den första delen beskrivs den etiska analysmodellen i ett teoriavsnitt för att skapa en förståelse för hur man vetenskapligt kan resonera vid den här typen av problematik och presentera det ramverk som sedan skall användas i den följande studien. Den andra delen är således själva appliceringen av modellen på det

¹ Jfr Bjereld m.fl. 2002 s.80, Marsh & Stoker, 1995 s.56

specifika fallet. Denna inleds först med en kortare historik varefter den egentliga analysen följer, vilken då givetvis också är uppsatsens centrala del.

Vad gäller materialet finns inte mycket enhetlig information utan de flesta berör händelsen fragmentariskt varför källorna är relativt många till antalet men tyvärr inte alltid så djupgående. Turerna i frågan fick dock stor medial uppmärksamhet och det finns därför ett tämligen stort artikelunderlag som åskådliggör händelseförloppet. Ett problem med dessa som källor är deras politiska färgning och det faktum att de sällan berör alla adekvata hänsyn i frågan. Kontroverserna inom regeringen och avgången som miljöminister uppmärksammades mycket men märkligt nog existerar ingen mer ambitiös sammanställning av händelsen och de bakomliggande faktorerna.

Utöver pressmaterialet har diverse litteratur och internetbaserad information begagnats. Min ambition har varit att söka information på bred front eftersom min uppsats utgörs av en fallstudie och det då kan vara av extra stort värde att få många infallsvinklar. Jag har därtill fått möjligheten att göra en intervju med studiens huvudperson vilket jag är mycket tacksam för. Det har medfört att uppsatsen blivit mer levande, men också fyllt en vetenskaplig funktion då ärendet som jag tidigare nämnt inte behandlats mer djupgående. En intervju med Johansson har därför möjlighet att tillföra information som tidigare inte varit känd eller blivit publicerad.

Det finns givetvis alltid en risk att det som framkommer i sådana intervjuer till vissa delar är efterkonstruktioner, men detta får man ha i åtanke och behöver inte utgöra några svårigheter så länge man förhåller sig kritisk till sitt material och även tar hänsyn till andra källors eventuellt divergerande mening.² En fördel är dock här att Johansson inte längre är verksam inom politiken och därför inte behöver ta samma hänsyn till någon politisk agenda som kanske tidigare.

Ett problem här både vad det gäller intervjun men även andra källor är deras brist på objektivitet. I stort sett alla av dessa källor har en politisk dagordning och har därmed mycket subjektiva uppfattningar om händelseförloppet. Det är därför av stor vikt att redan från början inta en granskande position och undvika att använda sig av ett alltför enahanda källmaterial för att trovärdigheten hos det presenterade arbetet inte skall ifrågasättas.³

När det gäller teoriavsnittet har av förklarliga skäl Sjölin och hans bok *Politisk etik* en framträdande och dominerande roll. Jag har dock kompletterat med annan litteratur för att få en något bredare diskussion kring den problematik som arbetet kretsar kring.

² Jfr Lundquist 1993 s.109; de tre analysplanen

³ Jfr Esaiasson 2004 kap.15 om källkritik

2 Teori

2.1 Etiskt beslutsfattande och rolletik

Hur skall man då förstå etiska dilemman och rollkonflikter inom politiken? Här finns till att börja med ett problem när det gäller forskningsunderlaget. Etikens roll inom den politiska sfären är på många sätt en vit fläck på den vetenskapliga kartan. Detta behöver dock inte utgöra något större bekymmer då etikens roll på närliggande områden såsom inom den offentliga förvaltningen har fått mer uppmärksamhet och dessutom i stora delar kan tillämpas analogt på det politiska beslutsfattandet.⁴

Terry Cooper har utvecklat en modell som kan ses som en schematisk instruktionsbok för hur man bör agera vid beslutsfattande och som kan delas upp i olika faser. Den inledande fasen söker att identifiera vad det etiska problemet innebär, exempelvis olika motstridiga lojaliteter. De etiska reglerna är dock inte tillräckliga för att ge vägledning utan det är också nödvändigt att aktören tar hänsyn till den rådande kontexten då det inte existerar en mall för alla upptänkliga situationer. Den andra fasen innebär att finna de möjliga handlingsalternativen och försöka väga deras nackdelar respektive fördelar mot varandra. Den sista fasen syftar till att nå fram till den bästa eller åtminstone den minst skadliga lösningen på problemet. Två prövningar är här centrala, publicitetstestet respektive självuppfattningens test. Publicitetstestet innebär att beslutsfattaren offentligt måste kunna försvara det val han gjort och på så sätt stå för det fattade beslutet. Självuppfattningens test ligger på det personliga planet och riktar sig till aktörens eget samvete, d.v.s. överensstämmer det fattade beslutet med den egna övertygelsen.⁵

Det väsentliga är således den etiska deliberationen inför beslutet, vikten av att överväga handlingsutrymmet och vilka mål respektive medel som är önskvärda. Hur detta övervägande ser ut kan skilja sig från individ till individ och även hur man rättfärdigar sitt handlande. Aktören kan resonera utifrån deontologiska såväl som konsekvensialistiska ståndpunkter och dessa verkar ofta sida vid sida trots deras oförenlighet på det teoretiska planet.⁶

⁴ Jfr Sjölin 2005 s.10

⁵ Sjölin 2005 s.12, Jfr även Lundquist 1988 kap.6

⁶ Sjölin 2005 s.22

Den sociologiska rollteorin tar avstamp i aktörens möte med det övriga samhället och undersöker hur de sociala rollerna påverkar individens beteende. Positionen medför förväntningar genom de normer som är kopplade till en viss befattning. Genom utnämning till exempelvis statsråd underkastas individen vissa normer som medföljer denna profession, både från sig själv men framförallt från sin omgivning. Dessa förväntningar påverkar aktörens uppträdande i olika situationer, rollen skapar en viss bindning som innebär att individen aldrig ensam kan ha full kontroll över rollens utformning då den till stor del bygger på andras förhoppningar eller krav.⁷

Inom rollteorin omnämns olika strategier för hur man kan förhålla sig till en rollkonflikt, *hierarkiprincipen*, *kompromissprincipen* och *undvikandeprincipen*. Den hierarkiska skalan innebär att aktören skapar en rangordning som möjliggör ett val mellan olika rollnormer vilka är oförenliga genom att gradera dem. Kompromissprincipen är precis som det låter en variant där aktörens handlande tillgodoser de båda normerna, om än inte fullt ut. Denna princip är dock sällan tillämplig då det är just oförenligheten som skapar hela konflikten. Undvikandeprincipen innebär att aktören flyr då han inte ser någon lösning på konflikten och drar sig helt enkelt undan rollen.⁸

Rollkonflikter inom politiken orsakas av att oförenliga krav krockar med varandra. Dessa kan dels utgöras av en konflikt mellan olika yttre förväntningar, dels som en konflikt mellan den egna övertygelsen och rollens inneboende krav. Man brukar skilja mellan *interrollkonflikter* och *intrarollkonflikter*. Den först nämnda uppstår när skilda roller krockar genom att man sitter på flera stolar samtidigt. Den andra innebär att aktören inom samma roll konfronteras med flera motstridiga förväntningar som i praktiken är oförenliga.⁹

För politikern kan dessa konflikter vara fler och mer mångfacetterade än inom många andra områden varför denna sfär är extra intressant att undersöka. Jag återkommer i slutet av teoriavsnittet till resonemanget om etiskt beslutsfattande och rollteori när dessa element sammansmälter i det slutliga analysredskapet.

2.2 Ansvarsproblematiken

Vilket ansvar den enskilda aktören i politiken egentligen har för sina handlingar kan givetvis diskuteras, det finns dock en poäng att resonera kring ansvarsfrågan vad gäller individ kontra kollektiv då det är av stor betydelse när vi ska analysera den enskilde politikerns handlande.

Man talar här ofta om tre skilda dimensioner av ansvar, ett hierarkiskt, ett kollektivt och ett personligt. Förutom dessa ansvarsprinciper existerar det också

⁷ Jfr Aubert 1979 s.99

⁸ Sjölin 2005 s.101

⁹ Sjölin 2005 s.72

en skiljelinje mellan vad man brukar beskriva som det subjektiva respektive det objektiva ansvaret.

Det ansvar som byggs upp utifrån olika förväntningar och krav faller inom det objektiva ansvaret medan det självpåtagna som härrör från egenetiken tillhör kategorin subjektivt ansvar. Det objektiva ansvaret är inte alltid oproblematiskt eftersom det å ena sidan är riktat gentemot sina väljare men å andra sidan också mot sina partikamrater och det program man är satt att arbeta utifrån. Det subjektiva ansvaret är inte lika formellt utan är istället kopplat till det egna samvetet och den uppfattning man själv har om vad representationsrollen medför för ansvar.¹⁰

P.g.a. politikens kollektiva natur kan det ibland vara svårt att utröna vilket ansvar individen har för sitt handlande eftersom den demokratiska processen medför att många olika händer ständigt inbegrips. Det finns således problem med linjen om personligt ansvar men det existerar också många argument för densamma. Bakom handlingarna som styrs av ett kollektiv finns alltid enskilda autonoma individer och deras ansvar försvinner inte för att de endast utgör en mindre kugge i det kollektiva beslutsfattandet. Det finns därför alltid ett moraliskt ansvar hos politikern inför sina väljare och därmed ska alltid personansvarighetsprincipen tas i beaktande, vilket också är en grundpelare enligt de västdemokratiska normerna.¹¹

En politiker är moraliskt ansvarig då dennes handlingar eller försummelse är orsak till ett specifikt utfall samt att denne är medveten om detta och ej utsatt för tvång.¹² Premissen att ha kännedom kan dock diskuteras, även i fall där vetskap om konsekvenserna inte funnits kan man fråga sig om beslutsfattaren kanske borde ha känt till eller åtminstone anat vad utfallet skulle bli. Detsamma kan sägas om tvånget då detta kan vara av mycket varierande grad, det moraliska ansvaret torde vara avsevärt mindre om man blivit hotad till livet än om tvånget bestått i exempelvis minskade karriärmöjligheter.

2.3 Representationsteori

För att förstå de lojaliteter politikern behöver ta hänsyn till för att beakta sitt etiska ansvar tar jag här upp tre olika slag som kan ligga till grund för det moraliska motivet för ett specifikt handlande. Vem eller vilkas intressen man i första hand som politiker representerar är givetvis viktigt att känna till för att kunna förstå och analysera resonemanget bakom ett beslut.

De olika mandaten som presenteras nedan skall närmast ses som en form av idealtyper och i praktiken flyter de ofta samman.¹³ Det flesta politiker är därmed

¹⁰ Sjölin, 2005, s.71

¹¹ Lundquist, 1988, s.156

¹² Thompson 1987 s.47

¹³ Jfr Sjölin, 2005, s.54

inte så renodlade i sin uppfattning av vems intressen man i alla lägen företräder men det existerar ett teoretiskt värde i att klargöra skillnaderna för hur man etiskt kan resonera.

2.3.1 Det obundna mandatet

Det obundna mandatet innebär att representanten i stort sett ska vara fri och därmed ha en mycket stark autonomi. Poängen med detta är att politikern inte ska låta sig påverkas av smala intressegrupper med stor påtryckningskraft utan istället följa det egna samvetet för att se till att det allmännas bästa kommer i första rummet.¹⁴

Här finns alltså en stor tilltro till den enskilde politikerns rena samvete och dennes förmåga att jobba utifrån detta till gagn för allmänheten utan specifika särintressen. Detta synsätt medför då också att det personliga ansvaret torde ha extra stor betydelse då politikern inte kan hänvisa till partipiskan eller liknande argument för att inte göra det ”rätta”. Därmed borde det medföra att rollkonflikter enligt detta synsätt inte skulle kunna uppkomma eftersom man här har en tydlig ledstjärna att gå efter. I praktiken är det dock mer komplicerat än så då det som nämndes tidigare är tvivelaktigt att en politiker så explicit följer ett enskilt mandat.

Inte heller inom principen är det heller alltid självklart hur den enskilde ska agera i alla situationer trots vägledningen om den enskildes autonomi. Exempelvis aktualiseras alltid väljarintresset och detta kan komma att stå i konflikt med det allmännas bästa, dessutom tillkommer det subjektiva ansvaret som alltid finns med i bakgrunden, där egenetiken kan komma att stå i strid med andra intressen.¹⁵ Det obundna mandatet är därför på intet sätt immunt mot beslutsdilemman och rollkonflikter vilket den först kan ge sken av.

2.3.2 Det bundna mandatet

Det bundna mandatet är precis som det låter närmast en motsats till det obundna. Doktrinen hävdar betydelsen av att representanten alltid i första hand ska agera utifrån sina väljares intressen. Politikern är en ambassadör och agerar som väljarnas förlängda arm för att tillgodose deras önskemål på den politiska agendan, representanten är på det sättet i sin renodlade form inget annat än en agent som endast handlar enligt väljarnas intresse.¹⁶

På samma sätt som med de övriga mandaten erhåller vi en hierarki för hur den enskilde politikern bör agera i situationer där olika intressen kan stå i konflikt med

¹⁴ Sjölin, 2005, s.35

¹⁵ Sjölin 2005 s.39

¹⁶ Sjölin 2005 s.41

varandra. Med väljarintresset som primat får politikern vägledning hur han eller hon bör agera i en motstridig situation och kan på så vis rättfärdiga sitt handlande.

Det finns dock precis som med de andra doktrinerna vissa inneboende problem med resonemanget och det är därför långt ifrån alltid självklart hur en politiker ska handla. För det första kan det många gånger vara svårt att veta vad väljarna egentligen vill, bristande informationsutbyte och kunskap gör det ofta besvärligt att veta vad väljarnas önskemål är. Det är också här upplagt för rollkonflikter då det mycket väl kan inträffa situationer där väljarnas intressen går på tvärs med politikerns egenmoral och dennes grundläggande etiska värderingar.¹⁷

Det är på det sättet inte heller enligt denna doktrin möjligt att helt skala bort de etiska motstridigheter som kan uppkomma och resultera i rollkonflikter i politikerns profession. En annan aspekt är att det heller inte är troligt att väljarna alltid är överens om vad som bör göras, och i en splittrad väljarskara går det omöjligt att tillgodose allas intressen varför politikern ibland blir tvingad att vägledas av andra premisser.

2.3.3 Partimandatet

Slutligen då partimandatet som skiljer sig en del från de båda andra som ovan presenterats genom det faktum att det här istället är partiets åsikt som är det centrala och representantens rättesnöre. Mandatprinciperna som presenterats ovan faller tillbaka på väljarnas eller allmänhetens intresse medan principen om partimandatet i större utsträckning lyfter fram organisationsetiken där lojaliteten till partiet och dess program blir det viktigaste.

Den centrala kapphästen är här partiloyaliteten och följandet av partilinjen. Det har förutom en moralisk också en praktisk betydelse såtillvida att det närmast skulle vara omöjligt att bedriva en kraftfull politik i parlamentet om det inte fanns någon gemensam linje som länkade samman partimedlemmarna och ge den tillräcklig tyngd för att kunna genomdrivas.¹⁸

Rent intuitivt känns det nog för de flesta att de första två principerna är mer moraliskt försvarbara genom att representanten ser till något högre än det egna partiets ambitioner, samtidigt innebär ett handlande mot partilinjen en skada för partiets trovärdighet vilket kan motverka de eventuellt långsiktigt positiva effekterna som skulle ha uppnåtts med partiets politik.

Den risk för rollkonflikter som återfinns inom de andra principerna existerar också här. Även om den personliga åsikten enligt mandatet i normalfallet skall stryka på foten till förmån för partilinjen finns alltid det egna samvetet med i bilden och kan givetvis hamna i konflikt med den förda politiken.¹⁹

¹⁷ Sjölin 2005 s.45

¹⁸ Jfr Davidsson 2006 s.26

¹⁹ Sjölin 2005 s.51

2.4 Politikerns handlingsalternativ

Vilka är då politikerns olika alternativ när rollkonflikten eller beslutsdilemmat saknar en tillfredsställande lösning? Som vi såg i föregående rubrik kan politikern resonera utifrån olika värdepremisser beroende av vilken representantroll aktören finner viktigast. I praktiken är dessa ej åtskilda av vattentäta skott och representanten överväger ofta sitt handlande utifrån flera utgångspunkter. Icke desto mindre är politikern ibland tvungen att ta ställning och rannsaka sig själv både inför sin egen moral genom egenetikens test men också inför allmänheten genom publicitetstestet om man ska kunna hävda att man agerat på moraliska bevekelsegrunder. Jag kommer här att ta upp Hirschmans²⁰ tre olika handlingsalternativ som kan begagnas av politikern. I praktiken blir dock dessa något fler till antalet då vissa kombinationsmöjligheter existerar.

2.4.1 Lojalitet

Att förbli lojal mot sitt parti och dess linje är troligtvis det vanligaste handlingsalternativet och konstigt vore annat. Att följa partilinjen är som vi kunde se enligt principen om partimandatet nödvändigt för den förda politikens stabilitet och trovärdighet. Moraliskt stöd hämtas från organisationssetiken som påbjuder lojalitet mot den egna sammanslutningen, det innebär därför på intet sätt något moraliskt förkastligt att flyta med i den angivna partiströmmen.

Lojaliteten med dess överensstämmelse med rollens normer antas även i den sociologiska rollteorin ha en primär status, och positionen innebär i sig ett implicit löfte om att följa den utstakade vägen.²¹

Lojalitetshandlingen kan ju dock ha olika orsaker och den moraliska bäringen kan kompliceras av att viktiga värden negligeras genom en blind lojalitet till sitt parti och sina överordnade. Har man inte i alla lägen ett personligt ansvar ytterst oavsett vad man blivit instruerad att göra, och vad händer då lojaliteten strider mot samhällets bästa eller den egna övertygelsen?²² Ansvarsproblematiken blir här återigen aktualiserad och som vi tidigare konstaterat kan aldrig politikern moraliskt undkomma sitt personliga ansvar ens om han/hon till fullo bekänner sig till principen om partimandatet som oinskränkt primat.

Lojaliteten bottnar i det organisationsetiska kravet att visa sitt stöd mot det egna partiet och följa dess policy, förstahandsalternativet för den lojale politikern är därmed att stanna på sin post under tystnad, detta innebär dock inte per automatik att en politiker som uttrycker sitt missnöje mot ett förslag är illojal.²³

²⁰ Albert Hirschman har varit verksam vid flera amerikanska universitet och bl.a. författat boken *Exit, Voice and Loyalty. Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*.

²¹ Aubert 1979 s.102

²² Jfr Lundquist 1988 s.196

²³ Sjölin 2005 s.97

Lojaliteten kan därför se olika ut och ha olika anledningar, men den moraliskt medvetne politikern följer i första hand sitt parti samtidigt som han eller hon måste reflektera över sitt eget ansvar och andra hänsynstaganden.

2.4.2 Protest

Protesten som handlingsalternativ inrymmer flera dimensioner men gemensamt för dem är att syftet såvida den grundas på etiska premisser ska vara att försöka råda bot på olika former av missförhållanden.²⁴

De viktigaste skiljelinjerna utgörs av huruvida protesten uttalas före eller efter ett beslut samt om den är av intern eller extern karaktär. Moraliskt kan de olika varianterna rättfärdigas på olika sätt. Ur exempelvis organisationsetisk synpunkt är protesten som kommer efter att ett beslut är klubbat otillåten, detsamma gäller en extern protest som ej tidigare föregåtts av en intern. Man kan dock vända på resonemanget och hävda det demokratiska värdet av att kritiken lyfts upp till en offentlig nivå och att väljarna har rätt till att få kännedom om politikernas olika ståndpunkter i frågan.²⁵

Det finns därmed inga glasklara etiska riktlinjer för hur en politiker bör resonera vad gäller protestens förfarande. De olika mandatens principer om vilka värden som bör premieras gör att den etiskt medvetne politikern kan basera sitt rättfärdigande på antingen organisationsetiska eller individuetiska grunder med olika utfall som resultat.

2.4.3 Sorti

Avgången eller sortin som den kallas i Hirschmans modell är det mest definitiva handlingsalternativet av de tre. Politikern visar där prov på sitt etiska ansvar och tar konsekvenserna genom att lämna sitt uppdrag. Det är också ett exempel på sorti som kommer att analyseras senare i den empiriska delen av studien och det är därför av intresse att titta lite djupare på dimensionerna av sortin för att få en teoretisk förståelse för hur man etiskt kan resonera kring detta alternativ.

Sortin kan ta sig olika uttryck och vara av olika grad. Den kan ske i tysthet eller i en kombination med protest. Den etiska bäringen för en tyst sorti kan diskuteras och det råder olika uppfattningar om det är moraliskt försvarbart eller ej att avgå utan att deklarerat orsaken till densamma. Enligt Lundquists resonemang om byråkratens sorti menar han att en sorti endast är försvarlig om den föregåtts av obstruktion och ett bestridande. Den skall dessutom om den skall vara etiskt verkningsfull kombineras med protest.²⁶ Sjölin å sin sida är inte lika kritisk utan menar att även en tyst sorti kan ha moralisk tyngd. Politikern hävdar

²⁴ Sjölin 2005 s.89

²⁵ Jfr Sjölin 2005 s.90

²⁶ Jfr Lundquist 1988 s.203

sitt individualansvar, om än tyst, genom sin avgång när inte samvetet längre går att förena med den professionella rollen.²⁷

Oavsett hur man ser på den saken finns det andra etiska implikationer med sortin som handlingsalternativ. En moralisk invändning mot sortin som utväg är att den innebär ett smitande från det personliga ansvaret, d.v.s. att istället för att försöka reda ut problemen så tar man till flykten. För att sortin ska vara moraliskt försvarbar krävs ett noggrant övervägande där alla andra möjliga alternativ uttömts. Finns inga andra acceptabla handlingsalternativ är det etiskt legitimt att lämna sin post och där det mest verksamma torde vara sorti parat med högljudd protest.²⁸

2.5 Sjölin's modell

Precis som jag nämnt tidigare kommer jag i min analys av det empiriska fallet att använda mig av den analysmodell Sjölin satt samman med komponenterna från flera olika teoretiska inriktningar.

Centralt är Hirschmans handlingsmodell med alternativen sorti, protest eller lojalitet. Dessa handlingsalternativ sammansmälts med inslag från den sociologiska rollteorin och den statsvetenskapliga beslutsteorin och bildar tillsammans det aktuella analysinstrument.²⁹ För att lättare förstå Sjölin's syntes av de olika teoretiska elementen illustrerar jag nedan hans översiktsfigur.

	<i>Balansstrategi</i>	<i>Dominansstrategi</i>	<i>Undvikandestrategi</i>	
<i>Lojalitet</i>	Konsensus	Underordning	Politisk snuva	
<i>Protest</i>	(X)	Protest	X	
<i>Sorti</i>	X	Sorti under protest	Tyst sorti	Syntesen ³⁰

Jag har på sätt fått ett redskap för att analysera Olof Johanssons avgång och pröva modellens bäring på ett fall som inte tidigare behandlats i detta avseende på ett mer ingående sätt.

Anledningen till att jag valt Sjölin's modell är att den är ett koncentrat där många aspekter är inkluderade utan att den för den skull bli för otymplig. Dessutom har just den politiska arenan till stor del utelämnats i litteraturen om etiskt beslutsfattande till förmån för tjänstemannen och byråkratin. Den är därför

²⁷ Jfr Sjölin 2005 s.112

²⁸ Jfr Sjölin 2005 s.95

²⁹ Sjölin 2005 s.88

³⁰ Sjölin 2005 s.109 åskådliggörande av politikerns olika handlingsalternativ

tämligen unik i detta avseende och min förhoppning är att detta teoretiska ramverk ska hjälpa mig att belysa Olof Johanssons avgång ur en vinkel som inte är någon av de mer vanligt förekommande när det gäller analyser av politiska företeelser.

2.6 Konklusion av teoriavsnittet

Genom teoriavsnittet har vi fått en bild av den politiska rollens komplexitet vad gäller de etiska elementen vid fattandet av beslut. Vi har fått en uppfattning om de olika mandaten innebär och att beroende av till vilket man främst bekänner sig som politiker kan motivera sitt handlande på olika sätt. Genom denna förståelse får man en bättre uppfattning kring vad ett etiskt beslut innebär och vi kan nu med hjälp av detta ramverk titta närmare på Olof Johanssons avgång som miljöminister 1994.

Vi rör oss därför i nästkommande avdelning neråt på abstraktionstegen från det övergripande teoretiska resonemanget till ett mer konkret exempel hämtat från verkligheten. Det finns alltid en risk för att teorin inte tillräckligt inkorporeras i den empiriska studien men min intention är att den här hela tiden skall beröras och fungera som en röd tråd genom arbetet.

3 Analys av Olof Johanssons avgång

3.1 Bakgrund

Jag kommer här nedan att presentera en överblick av bakgrunden till Olof Johanssons avgång. Jag beskriver också i korta drag hur diskussionerna gick inför brobyggandet och vilka argument som anfördes för respektive mot detta projekt. Detta är av intresse för att man lättare ska förstå hur de politiska relationerna såg ut och hur turerna senare gick i frågan.

3.1.1 Förhistoria

Olof Johansson hade haft en lång politisk karriär innan han tillträdde som miljöminister i Carl Bildts regering 1991 och här följer en kortfattad resumé över hans politiska väg och hur han uppnådde sin position i Centerpartiet. Det är också här av intresse att lyfta fram hur han tidigare resonerat vid politiska motsättningar och vilka bevekelsegrunder som då stått i centrum.

Johanssons klättring inom partiet började på allvar mot slutet av sjuttioalet när han på stämman 1979 valdes till andre vice ordförande. Detta var dock inget självklart val för partiets medlemmar och dess ledning varför utnämningen splittrade partiets uppfattning. Avgörande var med stor sannolikhet Åke Petterssons ivriga argumentering för valet av Johansson framför konkurrenten Anders Dahlgren. Att Åke Pettersson senare blev Centerns partisekreterare och innehade denna post även under regeringsperioden då Olof Johansson avgick som miljöminister kan här nämnas som en parentes.³¹

Olof Johansson hade varit riksdagsledamot sedan 1971 vilket han fortsatte med fram till 1998, med vissa kortare avbrott. Under Thorbjörn Fälldin hade Johansson tjänstgjort som statsråd vid ett flertal tillfällen, bl.a. som utbildningsminister och energiminister.³² Perioden då han var energiminister var för det här arbetet den kanske mest intressanta då det under denna tid blåste upp en het konflikt kring energipolitiken. Vid detta tillfälle ledde det dock till att hela regeringen upplöstes p.g.a. dessa motsättningar. Jag återkommer till denna fråga

³¹ Nilsson 1998 s.135

³² Nationalencyklopedin

längre fram i arbetet då man kan dra vissa paralleller mellan energidebatten som vållade stor debatt på 1970-talet och striden kring Öresundsbron på 1990-talet.

Olof Johanssons tillträde som partiordförande skedde efter Centerpartiets extra partistämman den 21 februari 1987. Detta hände på grund av att den tidigare partiordföranden Karin Söder blivit akut sjuk och inte längre ansåg sig förmögen att leda sitt parti. På det sättet halkade Olof Johansson närmast in på ett bananskal på partiledarposten och fick ta över ett parti som under en längre tid tappat väljare. Att återvinna väljare och stärka politiken i mittfåran blev därför en uppgift som stod högt på dagordningen för Centerpartiet och Olof Johansson. Centerpartiet gick 1988 på val att man eftersträvade en icke-socialistisk majoritet och inledde därför ett samarbete med Folkpartiet och Moderaterna. Målet att få en borgerlig majoritet uppnåddes inte i detta val men väl i det nästkommande 1991. 1991 var det dock inte självklart för Centerpartiet att ingå i en borgerlig regering då man visste att man hade en skiljaktig uppfattning i många frågor. Carl Bildt hade dock en stark ambition att bilda regering och efter förhandlingar mellan partierna i det borgerliga blocket blev detta således ett faktum, där slutligen också Centerpartiet kom att ingå.³³

3.1.2 Samarbetet inom fyrpartiregeringen

Liksom i denna stund när detta skrivs hade Sverige vid den här perioden en borgerlig regering där konstellationen bestod av representanter från Moderaterna, Folkpartiet, Kristdemokraterna, och Centerpartiet.

Det var inte självklart att Centern skulle ingå i den borgerliga regering som bildades 1991 och det fanns olika skäl som talade för såväl som mot ett aktivt deltagande. Sverige var vid denna period på väg ner i en lång ekonomisk utförsbacke vilket medförde ett svårt politiskt läge då många impopulära beslut stod för dörren.

Enligt Johanssons egen utsago var det primära skälet för honom och Centerpartiet att ingå i regeringen en ansvarsfråga. Att ha en regering som kunde ta ansvar och genomföra de politiska beslut som inte alltid föll i god jord hos opinionen under denna ekonomiskt mindre angenäma mandatperiod var det viktigaste för att Sverige skulle ha möjlighet att återfå sin tidigare stabilitet. Att dessutom Ny demokrati hade gjort sitt intåg på den politiska arenan och i kraft av sin vågmästarroll existerade det ytterligare ett skäl till att försöka skapa en regering som kunde agera med kraft i detta ekonomiskt bekymmersamma läge.³⁴

Mellan Sverige och Danmark fanns ett folkrättsligt bindande avtal om att en förbindelse över Öresund skulle byggas vilket hade överenskommit mellan länderna i mars 1991. Detta innebar dock inte att allt var klart, fortfarande

³³ Nilsson 1998 s.214-216

³⁴ Intervju med Johansson

utreddes vilken miljöpåverkan bron skulle innebära för Östersjön, dessutom fanns inga tekniska detaljer beskrivna vad gällde brons sträckning och utformning.³⁵

För Olof Johansson och Centerpartiet sågs den miljöprövning som skulle göras inte bara som en formalitet utan något som verkligen kunde fälla projektet om det skulle visa sig att miljökonsekvenserna blev för stora.³⁶

I regeringsförklaringen från 1991 där Öresundsförbindelsen omnämns det internationellt folkrättsligt avtalet mellan Sverige och Danmark men att den planerade förbindelsen måste utstå en miljöprövning enligt naturresurslagen, miljöskyddslagen, samt vattenlagen.³⁷

Det som kan förefalla lite märkligt är det faktum att miljöprövningen i Sverige skulle göras efter det att ett avtal hade ingåtts. Detta möttes också av förundran från danskarnas sida som hade svårt att acceptera att underteckna ett avtal som senare kunde fällas av en svensk miljöinstans.³⁸ Detta menade även Olof Johansson var märkligt men att det var den förra regeringens ansvar då den hade ingått avtalet utan att dessförinnan granskat brons eventuella miljöpåverkan och var därmed inget som han eller den nuvarande regeringen kunde lastas för.³⁹

Innehållet i regeringsförklaringen dolde delvis den motsättning som fanns i frågan mellan Centerpartiet och de övriga borgerliga partierna i regeringen genom att miljöaspekten lyftes fram som en essentiell punkt. Den väsentligaste vad det gällde Öresundsbrons eventuella miljöpåverkan var den s.k. ”nollösningen” vilken innebar att vattengenomströmningen mellan Kattegat och Östersjön inte fick påverkas.⁴⁰

3.2 Avgången som miljöminister

Under hela regeringsperioden hade det funnits en motsättning mellan Centern och den övriga regeringen i synen på Öresundsförbindelsen, läget blev dock inte akut förrän tiden strax före avgången. Den skiljaktiga meningen hade varit känd redan från samarbetets början men avgörandet i frågan lät vänta på sig in i det sista.

En anledning till att det hela sköts på framtiden var enligt Olof Johansson själv ett strategiskt val från Carl Bildts sida. Detta eftersom han inte ville riskera att regeringen skulle upplösas p.g.a. kontroverserna i brofrågan innan förhandlingarna om ett medlemskap i EU (dåvarande EG) var helt klara.⁴¹

Hela konflikten hade utvecklats till en långbänk där frågan debatterats fram och tillbaka och en rad instanser hade kopplats in för att säga sin mening. En resumé av händelseförloppet i kronologisk ordning fram t.o.m. strax efter nyåret

³⁵ Blomquist 2002 s.68

³⁶ Intervju med Johansson

³⁷ Bildt.net; Regeringsförklaringen 1991

³⁸ Jfr Blomquist 2002 s.65

³⁹ Jfr Kammararens protokoll 1993/94:41

⁴⁰ Falkemark 1999 s.106

⁴¹ Intervju med Johansson

1994 presenterades i Expressen: 1. Koncessionsnämnden säger nej till bron. 2. En internationell expertpanel hävdar att bron ej är miljöfarlig. 3. Danska regeringen hotar Sverige med 2,6 miljarder i skadestånd vid ett nej till bron. 4. Olof Johansson markerar tydligt att det inte blir någon bro så länge Centerpartiet är med i regeringen. 5. Danska trafikministern tar ett första spadtag till bron på sin sida vilket gör Olof Johansson mäktigt irriterad. 6. Vattendomstolen säger ja, men med vissa förbehåll. 7. Regeringens brogrupp har otaliga sammanträden men inga resultat framkommer. 8. Carl Bildt flyger till Köpenhamn och den danske statsministern lovar att ställa upp på de svenska miljökraven.⁴²

Våren kommer och debatten rullar vidare, fortfarande hålls överläggningar inom brogruppen men i princip har processen gått i stå. Inte förrän mot mitten av juni när statsminister Carl Bildt tröttnat på att beslutet låter vänta på sig, börjar det hända saker. Olof Johansson å sin sida hävdar att det behövs ytterligare tid att utreda Öresundsbrons miljöeffekter.⁴³ Carl Bildt har nu dock fått nog och vill bli av med frågan en gång för alla varför han torsdagen den 16 juni 1994 pressar fram ett beslut där regeringen säger ja till bron och beredningsansvaret flyttas över till biträdande justitieministern vilket resulterar i att Olof Johansson avgår.⁴⁴

3.3 Lojaliteterna

Vilka lojaliteter var då avgörande för beslutet att avgå och upplevde Olof Johansson personligen att det fanns någon rollkonflikt vid detta avgörande? Vi återkommer här till de mandat som diskuterades i teoriavsnittet och som kan fungera som analytiska idealtyper för att lättare kunna identifiera de primära värden som utgjorde grunden för beslutet.

Organisationsetiken får här ytterligare en dimension då det inte bara gäller att vara lojal mot det egna partiet utan också mot den större organisationen i form av den egna regeringen och som här blir än mer betydelsefull genom det ekonomiskt kärva läge Sverige befann sig i vid denna tidpunkt. Jag tar nedan upp de olika tänkbara lojaliteterna med avstamp i representationsprinciperna och utifrån detta hur Olof Johansson resonerade kring sitt handlande.

3.3.1 Lojalitet mot sin regering

Att visa lojalitet mot den regering man deltar i kan motiveras både av praktiska och organisationsetiska skäl. En regering som inte håller ihop och som driver en inkonsekvent linje riskerar att bli mycket ineffektiv med tappat förtroende från väljarnas sida som följd.

⁴² Jfr Expressen 940104

⁴³ Göteborgs-Posten 940612

⁴⁴ Västerbottens-Kuriren 940616, Göteborgs-Posten 940617

Det var som tidigare diskuterats ingalunda självklart att Centerpartiet skulle ingå i den borgerliga regeringen som bildades efter 1991 års val. Man hade exempelvis inte innan valet bedrivit den typ av samtal som hade pågått mellan Moderaterna och Folkpartiet och som senare resulterade i dokumentet *Ny start för Sverige*⁴⁵. På det sättet var man inte från Centerpartiets sida på förhand moraliskt bunden till deras allianspolitik och detsamma gällde frågan om förbindelsen med Danmark. Man hade där inte avgivit några löften kring att stödja byggandet av Öresundsbron utan istället varit mycket tydlig med sin alternativa linje.

På samma gång kan man hävda att vid det tillfälle man beslutar att delta i en regering har man också ett överordnat ansvar att verka för en gemensam politik och inte låta särintressen få en ultimativ karaktär. För en majoritet i Centerpartiet och Olof Johansson själv var dock inte brofrågan någon petitesse som kunde omförhandlas hur som helst. Tvärtom var motståndet mot bron en hjärtefråga som på intet sätt kunde stå tillbaka i förhållande till det organisationsetiska ansvaret att hålla ihop sin regering.

Även om Centerpartiet var överlag överens om brofrågans vikt fanns det personer inom partiet som menade att regeringssamarbetet var definitivt primat, en av dessa var Carl-Erik Nilsson. ”För egen del lämnade jag centerstämmorna i Falun i juni 1994 djupt besviken och bestört över vad jag fått se och höra. För mig framstod det som obegripligt hur man kunde jubla över ett regeringshaveri där det egna partiet spelat huvudrollen.”⁴⁶

3.3.2 Lojalitet mot väljarna

Då det är väljarnas förtjänst och på deras uppdrag man har tillsatts för att verka i en politisk riktning är det givetvis svårt för den etiskt orienterade politikern att bortse från denna grundläggande lojalitet i det demokratiska samhället. Beslutens substans är beroende av vad väljarna vill och det är beslutsfattarens uppgift att försöka uppfylla deras önskemål.⁴⁷

För Olof Johansson var detta i det här fallet inget större problem då Centerpartiet gått till val på att motarbeta ett brobyggande, och förespråkade sedan tidigare en borrhad järnvägstunnel, ett förslag som etablerats redan under Thorbjörn Fälldin.⁴⁸

I Centerpartiets valmanifest från 1991 lyfts miljön fram som en av de avgörande frågorna den kommande mandatperioden, vid sidan av kontrakt för fler jobb och en förnyad välfärd. Östersjön berörs i ett antal punkter där känsligheten påtalas och att en ”Östersjöregering” borde tillsättas för att värna dess framtid.⁴⁹

⁴⁵ Nationalencyklopedin; politisk allians mellan Folkpartiet och Moderaterna som upprättades innan valet 1991

⁴⁶ Nilsson 1998 s.220 Carl-Erik Nilsson har tidigare arbetat under Thorbjörn Fälldin och var en av de tyngre motståndarna inom partiet till Olof Johanssons hantering av frågan.

⁴⁷ Jfr Lundquist 1998 kap.3, samt Sjölin 2005 s.40

⁴⁸ Intervju med Johansson

⁴⁹ Jfr Svenska Naturskyddsföreningen; riksdagspartiernas valmanifest

Att väljarna inte var missnöjda med Olof Johanssons hantering av Öresundfrågan speglades också i opinionsundersökningar strax efter hans avgång där Centerpartiet noterade en smärre uppgång, vilken dock ändå var större än för något av de övriga borgerliga partierna⁵⁰

Någon konflikt med principen om det bundna mandatet förelåg därmed inte i denna fråga, även om det givetvis fanns en mindre gruppering i väljarkåren som tyckte att konflikten kunde ha hanterats annorlunda.

3.3.3 Lojalitet mot den egna uppfattningen

Egenetikens test som diskuterats tidigare är en problematik som alltid finns med i bilden vid beslutsfattande oavsett vilken representationsprincip man bekänner sig till och har som primat. Självuppfattningens test om att kunna se sig själv i spegeln efter ett beslut följer alltid aktören som försöker handla etiskt men kan ibland komma i konflikt med kraven man har utifrån i och med den professionella rollen som politiker.⁵¹

För Olof Johansson tycks det just i det här specifika fallet som att den personliga övertygelsen haft en betydande ställning och ett direkt inflytande över det politiska agerandet. Enligt honom själv var frågan om bron så pass viktig och samtidigt kontroversiell att han personligen ville ha kontroll över frågan hela vägen, vilket han också hade fått genom föredragningsansvaret och positionen som miljöminister.⁵²

Detta var dock något ovanligt och generellt fick den egna uppfattningen stå tillbaka till förmån för partiets åsikt, d.v.s. i normalfallet var partimandatet genom sitt företräde det som var vägledande. Enligt Johanssons utsaga kunde han bara påminna sig om ett tidigare tillfälle där den egna uppfattningen i en fråga varit så stark att den utgjort primat över de andra representationsprinciperna. Detta var vid regeringskrisen 1978, Olof Johansson hade då skrivit sin avskedsansökan vilken han hade lämnat in om partiet hade kompromissat i den känsliga energifrågan, detta blev dock inte fallet utan istället upplöstes hela regeringen.⁵³

Här kan man dra en parallell mellan denna kris och den som inträffade 1994. Återigen var det en hjärtefråga som utgjorde stöttesten i samarbetet och som riskerade att regeringen skulle falla. Regeringen föll visserligen inte, men Olof Johansson tog konsekvensen av att hans föredragningsansvar togs ifrån honom och avgick i protest mot detta beslut.

⁵⁰ Expressen 940912

⁵¹ Jfr Sjölin 2005 s.13

⁵² Intervju med Johansson

⁵³ Intervju med Johansson

3.3.4 Lojalitet mot sitt parti

Precis som när det gäller lojaliteten mot den egna regeringen finns det ett organisationsetiskt inslag även när det gäller att vara lojal mot sitt parti. Partipiskans makt är stor och lojaliteten mot det egna partiet är ofta stark, varför den personliga åsikten ofta får stryka på foten om partiets mening skulle vara en annan. Detta visar sig empiriskt i det faktum att det är ovanligt att uppsatta politiker avgår i protest mot sitt eget parti p.g.a. den förda politiken.⁵⁴

I fallet med Olof Johansson var dock detta inget större problem, de redan frälsta inom partiets väggar var tvärtom mycket positiva till den hårda linjen som Johansson slagit in på. Detta visade sig inte minst strax efter avgången vid partistämman i Falun där en majoritet uttryckte sitt stöd för den starka markering som sortin innebar varför Olof Johansson hyllades för sitt agerande.⁵⁵

Detta innebar för den skull inte att det rådde fullständig konsensus inom partiet kring avgångens berättigande, vilket vi också såg exempel på under punkten om lojalitet mot sin regering. Det som talar för agerandet förutom det faktum att en majoritet i partiet visade sin uppskattning vid sortin så var inställningen till bron redan innan valet etablerad och förankrad i partiet varför det aldrig var någon tvekan om var partiet stod i frågan.

Något etiskt dilemma utifrån partiets åsikt kontra Johanssons egen personliga uppfattning torde därför inte ha existerat i frågan. Tvärtom tyder mycket på att det rådde en stor samstämmighet mellan partiets och Olof Johanssons ståndpunkter, både vid regeringssamarbetets början och vid avgången 1994, partimandatets princip var därmed tillgodosedd.

Det bör dock påpekas att även om Centerpartiet var det parti som var minst splittrat i frågan om Öresundsbron så fanns det regionala skillnader. I landet i stort rådde det inget tvivel bland medlemmarna om att bron var ett otyg medan man i Skåne var betydligt mer positiv och menade att samarbetet med de andra borgerliga partierna inte skulle äventyras p.g.a. ett eventuellt brobygge.⁵⁶

3.4 Handlingsalternativ och utfall

Jag utgår här utifrån Hirschmans olika handlingsalternativ, lojalitet, protest, sorti, eller alternativt någon form av handlingskombination. De är med utgångspunkt i dessa jag nedan diskuterar det handlingsutrymme som fanns i det aktuella fallet, och hur Olof Johansson värderade de olika möjligheterna. Det kan för läsaren här vara en poäng att återigen kasta ett getöga på s.11 där Sjölin's översiktsfigur återfinns för att lättare förstå det kommande resonemanget kring de olika handlingsalternativen.

⁵⁴ Jfr Sjölin 2005 s.17 apropå det till antalet mycket få tillfällen statsråd har avgått i protest

⁵⁵ Nilsson 1998 s.220, jfr Göteborgs-Posten 940619

⁵⁶ Dagens Nyheter 940105

Enligt Johansson var det inget självändamål i sig att delta i regeringen 1991-1994 utan den största anledningen var att ta ansvar för Sverige i en tid av ekonomiska problem, ett arbete som inte skulle innebära några vinningar hos opinionen.⁵⁷ Detta resonemang stöds till viss del genom det faktum att Centerpartiet återigen satte sig i en obekvämlig samarbetsposition 1995, denna gång med Socialdemokraterna för att fortsätta det ekonomiska saneringsarbetet.⁵⁸ Dessförinnan hade Olof Johansson efter sin avgång kontroversiellt föreslagit att man efter nästkommande val borde eftersträva en samlingsregering över blockgränserna för att på så sätt försöka uppnå förtroende för svensk ekonomi och återfå den gamla stabiliteten.⁵⁹

Något egentligt gehör för den linjen fick han inte, men det visar ändå prov på ett konsekvent agerande från Johanssons sida när det gäller att fullfölja det man har påbörjat och uppnå resultat, oavsett om det är populärt eller inte. Detsamma gällde för brofrågan, bron hade setts med skepsis från både Centerpartiet och Johanssons sida ända från början och man hade därför under lång tid istället pläderat för en järnvägstunnel. När det nu inte blev på det viset och beredningsansvaret togs ifrån miljöministern av statsminister Carl Bildt ställdes saker och ting på sin spets. Frågan var nu hur Olof Johansson skulle agera.

Det är här värt att påpeka att ”lojalitet” som tas upp nedan i det här specifika fallet avser lojalitet mot sin regering och inte mot sitt parti vilket är det normala när man talar om de olika handlingsmöjligheterna utifrån Hirschmans modell.

1. Lojalitet

Att i det här läget förbli lojal mot sin regering och tyst svälja motgången hade knappast kunnat vara ett alternativ för Johansson hur han än vridit och vänt på argumenten. Han var en sedan tidigare övertygad bromotståndare och hade under lång tid pläderat för en annan lösning på förbindelsen med Danmark. Därtill kom partiets åsikt som till stora delar var missnöjd med de övriga partierna i regeringen med avseende på hanteringen av brofrågan där miljön ansågs ha kommit i andra hand, Öresundsbron kunde därmed inte underordnas andra hänsyn. Någon fullständig lojalitet hade dessutom inte varit möjlig eftersom Johansson aldrig gjort någon hemlighet av var han stod i frågan. Att bara vara frånvarande vid avgörandet om brofrågan och tillämpa någon form av undvikandestrategi hade heller inte varit möjlig i och med den ställning Johansson hade som föredragande minister. Det lojalitetsalternativ som kvarstod var möjligtvis någon form av balansstrategi men då det existerade två mycket starka argument; dels den egna uppfattningen, dels partiets uppfattning, som i praktiken var oförenliga med den övriga regeringens mening hade någon konsensus aldrig gått att uppnå vilket medförde att också detta alternativ föll bort.

⁵⁷ Intervju med Johansson

⁵⁸ Lagercrantz 2005 s.9

⁵⁹ Intervju med Johansson, jfr Expressen 940819

2. Protest

Protesten var i det här fallet på sätt och vis redan ett faktum. Skiljaktigheten i frågan hade varit känd redan från början och i rollen som miljöminister hade han drivit sin ståndpunkt mycket hårt både internt och offentligt. Detta hade inte gått att göra o gjort oavsett vad utfallet i slutändan skulle ha blivit, vilket också stärker den bilden som Johansson givit att de olika handlingsalternativen var genomtänkta redan från början, och att de var beroende av hur den övriga delen av regeringen skulle ställa sig i frågan.

Protesten kan se olika ut och variera i grad men här hade Johansson valt att inte lämna ett fönster på glänt genom att hålla motsättningarna inom det s.k. ”inre kabinettet”⁶⁰ utan istället vädrat sin och partiets åsikt i alla forum och sammanhang. Man skulle i det här fallet från början kunna tänka sig två varianter av protest. Den första milda varianten ämnar vara en balansstrategi där tidigare protester skulle ha kunnat resultera i en senare kompromisslösning, något sådant skedde dock inte denna gång utan positionerna förblev låsta. Därför återstod här endast ett renodlat protestalternativ som här skulle ha utgjorts av att Centerpartiet officiellt reserverat sig mot brobeslutet.⁶¹ Både för Olof Johansson och för hans parti framstod dock i praktiken enbart en protest av det slaget som ett alltför klen handlingsalternativ.

Precis som tidigare kunde Olof Johansson i sin roll som partiledare och miljöminister inte använda sig av en undvikandestrategi och dra sig undan frågan, detta hade hur som helst här ändå inte kunnat vara ett alternativ, då det är en omöjlig ekvation att fly och protestera samtidigt.⁶²

3. Sorti

En tyst sorti hade i det här fallet varit tämligen omöjlig att genomföra då protesterna från Olof Johansson mot den egna regeringen i brofrågan blivit allt skarpare ju närmare ett avgörande man kom. Det är därför mycket tvivelaktigt att denna tanke ens föresvävat honom i hans deliberation kring hur han skulle agera. Frågan är om han överhuvudtaget reflekterade över något annat alternativ än en högljudd sorti med tanke på den prestige han lagt i frågan redan från dess start. Enligt honom själv var dessutom de olika handlingsalternativen från hans sida givna på förhand och att det var den övriga regeringens hantering av frågan som avgjorde hur han skulle agera.

Olof Johansson hade även in i det sista offentligt deklarerat att han var den som hade föredragningsansvaret och att han visserligen kunde tvingas att lämna ifrån sig detta men att det i så fall skulle medföra kännbara konsekvenser.⁶³

Den tysta sortin var därmed inget alternativ och när det stod klart att beredningsansvaret för Öresundsbron skulle flyttas över till justitieminister Reidunn Laurén (m) fanns det inte längre några andra realistiska alternativ än att

⁶⁰ Det inre kabinettet utgjordes av de fyra partiledarna vilka ofta hade exklusiva överläggningar, jfr intervju med Johansson

⁶¹ Se diskussion om Olof Johanssons möjliga handlingsalternativ Göteborgs-Posten 940615

⁶² Jfr Sjölin 2005 s.109

⁶³ Göteborgs-Posten 940615

avgå från posten som miljöminister, frågan var snarare om det hela skulle stanna vid detta eller om det krävde ytterligare åtgärder.

Alternativet till att enbart avgå som miljöminister var att hela partiet lämnade samarbetet vilket skulle medföra att hela regeringen föll. Nu blev så inte fallet och det hela motiverades med skälet att Sverige inte behövde någon regeringskris, särskilt inte i ett läge då landet redan befann sig i stora ekonomiska bekymmer.⁶⁴

Slutresultatet blev därför att Olof Johansson avgick som miljöminister medan de övriga statsråden från Centerpartiet stannade kvar på sina poster men där samtliga reserverade sig mot regeringens ja till Öresundsbron.

⁶⁴ Intervju med Johansson, jfr även med Göteborgs-Posten 940619

4 Konkluderande analys

4.1 Konfliktens och beslutets etiska dimension

Den etiska dimensionen av fallet är påtaglig, där det fanns en stark personlig övertygelse som till stora delar även var uppbackad av det egna partiets åsikt i frågan. Med hjälp av Sjölin's analysmodell har jag fått ett instrument för att åskådliggöra de etiska aspekterna och i vilka avseenden det kan ha funnits motsättningar mellan olika etiska principer.

Utåt sett fanns här en tydlig rollkonflikt där miljöminister Johansson av den övriga regeringen förväntades backa och acceptera byggandet av Öresundsbron utan vidare utredningar samtidigt som han själv liksom sitt eget parti hade övertygelsen att bron var av ondo och att fler undersökningar av bron eventuella miljöpåverkan måste till.

Enligt honom själv upplevde han dock inte detta som ett personligt beslutsdilemma då han redan från början bestämt sig för hur han skulle agera om konflikten kom till sin spets. Han hade redan vid regeringsförhandlingarna 1991 insett att det här var en fråga som inte kunde lösas på förhand och att han därför behövde tänka över kommande handlingsalternativ redan på detta stadium.⁶⁵

Ett centralt pliktetiskt argument var att Centerpartiet inte varit med att utforma alliansen *Ny start för Sverige*, varför man inte heller kunde vara moraliskt bunden till dess innehåll. Detsamma gällde regeringsförklaringen där det visserligen nämdes att en förbindelse mellan Danmark och Sverige skulle byggas, men att den samtidigt skulle utstå en adekvat miljöprovning, vilken den enligt Olof Johansson inte gjort i tillräcklig utsträckning.

När det gällde den reella politiken och dess innehåll var det konsekvensetiska argument som stod i fokus. Enligt Johansson var han inte mot ett byggande av Öresundsbron endast p.g.a. miljöhänsyn utan även genom de stora kostnader han trodde den skulle medföra samt det förväntade inflödet av narkotika och andra eventuella farhågor vilka inte utretts tillfredsställande enligt hans mening. Dessa argument var dock inte nog för att kunna stoppa projektet varför hoppet stod till den sista möjligheten som utgjordes av miljöprovningen vilken hade makt att fälla överenskommelsen.⁶⁶

⁶⁵ Intervju med Johansson

⁶⁶ Intervju med Johansson

På frågan om vilket representationsmandat som var vägledande för honom vid fattandet av politiska beslut och om detta gällde även gällde vid Öresundsfrågan fick jag ett retoriskt svar att det bästa vore väl om alla tre principerna gick att uppfylla samtidigt då det faktiskt var fallet i den här specifika frågan⁶⁷

Detta stödde han med tre argument, för det första det obundna mandatet; han hade sedan gammalt den personliga övertygelsen om att en bro inte var en bra lösning och att den inte gagnade allmänintressets bästa, för det andra det bundna mandatet; Centerpartiet hade gått till val på en kritisk hållning till Öresundsbron varför detta på förhand var känt för väljarna, för det tredje var han själv och en majoritet i partiet överens om hur frågan skulle hanteras varför också principen om partimandatet var uppfyllt. Ur representationshänseende fanns det därför ingen egentlig konflikt utan det enda som kvarstod var den skilda uppfattningen i frågan jämfört med den övriga regeringen.

Den lojalitet som Olof Johansson kände mot sin regering var säkerligen inte mindre än från något annat statsråd, men han hade tidigare mött motstånd för sina miljökrav och frantagandet av föredragningsansvaret kan därför också eventuellt ses som den droppe som fick bägaren att rinna över. Tidigare under våren innan avgången hade exempelvis Johansson begärt höjda skatter för industrin då de ökat sina utsläpp av koldioxid, skatteminister Bo Lundgren var dock emot detta och Olof Johanssons vilja blev inte hörammad.⁶⁸

Även om Johansson hävdar att han redan på förhand bestämt sig för hur han skulle agera i brofrågan så kan givetvis motgångarna i andra politiska frågor stärkt Johanssons i hans beslut att avgå. Än en gång hade miljöaspekten fått stryka på foten och nu dessutom i en viktig profilfråga, detta gör avgången lättbegriplig särskilt med tanke på det massiva stöd Olof Johansson fick från sina egna partikamrater.

För att dra en parallell till Sjölin's analys av fallet med Ulla Lindströms avgång som biståndsminister kan man här precis som i det exemplet ha svårt att tänka sig att enbart en renodlad protest som alternativ hade gått att motivera i Olof Johanssons fall. Om han i detta ärende där han själv haft det beredande ansvaret som därtill varit en central hjärtefråga hade protesterat utan att ha avgått skulle det ha medfört att han hamnat i en underminerad och icke trovärdig position, varför denna option var föga realistisk.⁶⁹ En tyst sorti var heller i praktiken inte möjlig eftersom Olof Johansson blivit närmast en martyr i frågan genom sina hårda uttalanden riktat mot samarbetspartierna vilka följt från första stund för att sedan ytterligare eskalera än mer mot slutet när det hela närmade sig ett avgörande.

Händelseförloppet med turerna kring Öresundsbron och de starka motsättningarna i regeringen uppmärksammades givetvis flitigt av medierna och blev en lång följetong med ett spektakulärt slut strax innan mandatperioden kommit till ända. Några tidningar intog en mer explicit starkare ställning för eller

⁶⁷ Intervju med Johansson

⁶⁸ Dagens Nyheter 940907

⁶⁹ Jfr Sjölin 2005 s.188

emot Olof Johanssons handhavande av frågan, men den politiska färgningen var inte så påtaglig som man kanske kunnat tro.

Pressdebatten beskrev överlag konflikten som en viktig principfråga men efterhand framkom vissa trötthetssymptom och konflikten började allt oftare beskrivas som ett onödigt prestigebråk på sandlådenivå där ett fortsatt malande bara skulle leda till ett allmänt minskat förtroende för det svenska styret.⁷⁰

Jag nämnde ovan att få tidningar intog en allmänt positiv eller negativ hållning till Olof Johanssons hantering av frågan, inställningen berodde istället mycket på den enskilda artikelförfattaren och dennes personliga uppfattning om bron. När det hela närmade sig ett avgörande i juni gissades och tycktes det som aldrig för. Spekulationerna om hur partierna och deras ledare skulle eller borde agera i frågan eskalerade, men där ingen egentligen visste var det skulle sluta.⁷¹

Från Danmark hade sedan tidigare kommit indikationer på att man var mycket irriterad över det svenska krånglet och man tyckte debatten hade lämnat verkligheten. Bl.a. den danske kommunikationsministern Arne Melchior menade att diskussionen om vattengenomströmningens påverkan med 0,0 eller 0,1 procents förändring var fullständigt oviktig då naturens egna fluktuationer var betydligt större.⁷² Ansvar gentemot Danmark var ytterligare en aspekt som gjorde att beslutet om bron fick ytterligare en dimension. Avtalet hade visserligen ingåtts av den tidigare Socialdemokratiska regeringen, men detsamma gällde givetvis alltså och var dessutom folkrättsligt bindande.

Ändock känns Olof Johanssons beslut att avgå efter att ha beaktat de olika aspekterna som naturligt. Utifrån de olika representationsmandaten fanns inget som talade för att Johansson skulle vika sig i frågan, det enda som komplicerade det hela var det faktum att Olof Johansson var en del av regeringen i en tid av ekonomisk kris. Det rörde sig därför här om en ansvarsavvägning där organisationsetiken och ansvaret för att bevara regeringen i orubbat bo stod mot en viktig grundfråga uppbackad av representationsprincipernas stöd. Olof Johansson valde därför en kompromisslösning där han själv avgick under högljudda protester men där samtidigt det övriga av Centerpartiet stannade kvar i regeringen. På det sättet tillfredsställdes egenetikens test d.v.s. hans egen övertygelse i brofrågan, detsamma gällde publicitetstestet då han redan från början offentligt deklarerat var han stod i ärendet. Den kraftiga markeringen som avgången innebar blinkade även de flesta av miljövännerna i det egna partiet samtidigt som regeringen inte tvingades på fall, utan kunde, om än i något sargat skick fortsätta sitt arbete.

⁷⁰ Jfr exempelvis Expressen 940104 och Dagens Nyheter 940103

⁷¹ Jfr exempelvis Västerbottens-Kuriren 940616 och Göteborgs-Posten 940615

⁷² Expressen 931203

4.2 Andra möjliga bakomliggande motiv

Vi kunde i det tidigare avsnittet se att etiska motiv mycket väl kan ha legat till grund för beslutet att avgå som miljöminister, och att analysmodellen fungerat väl för att identifiera dessa. Men är det realistiskt att tro att det som där framkommit utgör hela sanningen för beslutsunderlaget? Flera indikationer på andra faktorer har yppat sig under arbetets gång och jag berör nedan några andra än de etiska orsakerna som kan ha haft inverkan på avgångsbeslutet. Dessa är i första hand inte tänkta som en invändning mot modellen utan ska mer ses som komplement eller alternativa utgångspunkter vilka ej stått i fokus i detta arbete.

4.2.1 Maktmotiv

Sjölin har i sin modell decimerat maktaspekten som berörs inom rollteorin för att undvika att makten ska kunna jämföras eller bli primat över etiken vilket då skulle rimma illa med demokratiteorin.⁷³

Analysmodellen fokuserar på den etiska deliberationen som föregår det politiska handlandet, men det innebär samtidigt att maktmotiven kan komma i skymundan. Vi kunde i det föregående avsnittet se att den etiska dimensionen fanns, och kanske till och med var avgörande för beslutet att avgå, men detta hindrar inte att även andra faktorer kunnat ligga till grund för handlandet.

Hela processen utvecklades alltmer efterhand till en prestigefråga där mycket stod på spel och sakfrågan delvis blev skymd. Den slutliga anledningen till Johanssons avgång var inte att bron skulle byggas utan den direkta orsaken var istället att Olof Johansson framtogs sitt föredragningsansvar. Detta decimerade hans makt och kontroll i frågan vilket var något som han inte kunde acceptera.⁷⁴ Det innebar ett politiskt maktbortfall men också ett annat som ligger på ett mer personligt plan, nämligen i den egna kamratföreningen bestående av de fyra partiledarna.

En annan aspekt är att även om Johansson gärna ville göra sin avgång till ett fullständigt personligt beslut var han naturligtvis påverkad av tongångarna inom sitt eget parti. Frågan man kan ställa sig är således om Johansson hade haft en framtid inom Centerpartiet om han inte hade agerat kraftfullt i frågan som han ända från starten drivit så hårt.⁷⁵ Det faktum att många hade krävt Olof Johanssons avgång som partiordförande om han hade accepterat den övriga regeringens uppfattning parat med nesan att bli berövad sitt föredragningsansvar kan för en betraktare ses som mycket starka motiv att göra det man blir uppmanad till.

⁷³ Sjölin 2005 s.103

⁷⁴ Jfr intervju med Johansson samt Göteborgsposten 940617

⁷⁵ Jfr Göteborgsposten 940614, Dagens Nyheter 940915 om kraven på Olof Johansson från C respektive CUF

En annan maktfaktor som kan ha varit med i den taktiska beräkningen från Olof Johanssons och Centerpartiets sida var rädslan att tappa mandat i förhållande till Miljöpartiet. Miljöpartiets trend hade pekat stadigt uppåt och ett avkall på miljöfrågorna från Centerpartiets sida genom ett accepterande av bron skulle kunna leda till att ännu fler väljare lockades över till Miljöpartiet.⁷⁶

Sammanfattningsvis kan sägas att maktaspekten inte analyserats mer ingående då det är de etiska premisserna vid prövningen av modellen som stått i fokus och därför har ingen större vikt lagts vid andra motivbilder. Det kan dock ändå finnas en poäng att ta med eventuella andra bakomliggande faktorer för att åskådliggöra att även dessa i viss mån kan ha bidragit till det fattade beslutet att avgå.

4.2.2 Känsломotiv och personliga motsättningar

Aktörer är människor och dessa agerar inte alltid rationellt, bakom olika beslut kan en rad olika skäl finnas inte minst känsломässiga. Förakt, vrede, skam, hat, etc. är alla exempel på starka känslor som kan påverka ett beslut i en viss riktning och ha en betydelse som analytiker ibland missar.⁷⁷

Det finns flera tecken på att samarbetet mellan partierna och deras ledare inte alltid präglades av bästa kamratskap. Detta tycks vara särskilt gällande för Olof Johansson och hans förhållande till de övriga partiledarna. Man kan givetvis bara spekulera om motsättningarna endast härstammade ur ideologiska skillnader eller om det fanns ett mer genuint personligt ogillande, den känsломässiga aspekten är dock oavsett vilket för den skull inte betydelselös.

Vid en intervju i Expressen fick Olof Johansson en fråga efter sin avgång om han känt sig mobbad av den övriga regeringen apropå vissa anekdoter som framkommit vid intervjuer med Carl Bildt och Bengt Westerberg. Svaret som följde var nekande men det tillades samtidigt att de inte utgjorde hans närmaste bekantskapskrets.⁷⁸ Detta är i sammanhanget en detalj men även annan information har pekat på att personkemin i alla avseenden kanske inte alltid varit den bästa. Hur stor påverkan detta kan ha haft på samarbetet är svårt att veta, det är dock inte troligt att avgången berodde på personliga ogillanden men den kan givetvis kan ha gjort sortin lättare.

När Olof Johansson blev av med sitt föredragningsansvar och den hand på styråran som han kallade det med avseende på brofrågan försvann också det politiska inflytandet över processen.⁷⁹ Detta betydde en förlust av reell politisk makt men det var samtidigt också en känga mot den egna personen att bli fråntagen det ansvar man en gång tilldelats. Även om det inte är sannolikt att den känsломässiga aspekten här haft någon avgörande roll kan det vara av intresse att

⁷⁶ Göteborgs-Posten 940617

⁷⁷ Lundquist 2001 s.22

⁷⁸ Expressen 940912

⁷⁹ Intervju med Johansson

ändå identifiera de motsättningar som kan ha existerat på ett annat plan än enbart det sakpolitiska.

En sak som talar emot att motsättningarna på det personliga planet på något sätt skulle vara avgörande vid avgången är det faktum att man inför valet 1994 återigen skapat en gemensam plattform där man gemensamt bad väljarna om förnyat förtroende nästkommande mandatperiod.⁸⁰ Detta talar för att även om det existerade personliga motsättningar mellan vissa individer i det borgerliga blocket så var det väsentliga i slutändan den faktiska politiken. Det finns därmed i slutändan inga belägg för att ”starka känslor” skulle ha haft någon större betydelse för beslutet, och syftet med att ta upp denna aspekt har inte varit att falsifiera den etiska analysmodellen utan att endast ha något att bryta perspektivet med och för att se om andra orsaker kan ha spelat in.

4.3 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man säga att fallet med Olof Johanssons avgång varit mycket intressant att analysera utifrån en etisk utgångspunkt där de olika bevekelsegrunderna för agerandet diskuterats. Beslutet att avgå som statsråd är en empiriskt sett ovanlig åtgärd och det är förvånande att ingen tidigare gjort något egentligt försök att reda ut vad som hänt och varför det hände. Detta faktum fann också Olof Johansson besynnerligt, men det har också därför varit lite extra intressant att utreda händelseförloppet. Med hjälp av det teoretiska ramverket har jag sökt att belysa de etiska avvägningar som gjordes från Johanssons sida och prövat bäringen av Sjölin's modell på det aktuella fallet.

Genom att använda analysmodellen har jag kunnat identifiera några av de etiska aspekter som inverkat och haft betydelse för beslutet att avgå. Jag har för att problematisera det hela även sökt att se andra orsaker som kan ha påverkat utfallet och få en mer rättvisande bild av varför avgången slutligen blev ett faktum. Även om dessa aspekter inte beaktats mer djuplodande så bidrar de ändå med ett annat perspektiv på konflikten.

Jag skrev i min inledning om mitt intresse för den etiska dimensionen av politiken som ofta faller bort både i den mediala debatten och inom samhällsvetenskapen. Min förhoppning är att jag med denna uppsats bidragit till att i någon mån lyfta fram den etiska aspekten som i det vetenskapliga studiet av politik inte ägnats något större utrymme utan i stort sett bara beaktats inom förvaltningen. Detta faktum finner jag personligen lite märkligt då den politiska arenan på många sätt är mer etiskt mångfacetterad genom den unika roll i samhället som våra valda beslutsfattare besitter och därför borde vara av större intresse.

⁸⁰ Dagens Nyheter 940904; det borgerliga valmanifestet inför valet 1994

5 Referenser

5.1 Litteratur

- Aubert, Vilhelm, 1979. *Sociologi: socialt samspel*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Bjereld, Ulf - Demker, Marie - Hinnfors, Jonas, 2002. *Varför vetenskap? (2:a upplagan)* Lund: Studentlitteratur.
- Blomquist, Christine – Jacobsson, Bengt, 2002. *Drömmar om framtiden –beslut kring infrastruktur*. Lund: Studentlitteratur.
- Davidsson, Lars, 2006. *I linje med partiet? Maktspel och lojalitet i den svenska riksdagen*. Stockholm: SNS förlag.
- Esaiasson, Peter - Gilljam, Mikael - Oscarsson, Henrik - Wängnerud, Lena, 2004. *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad. (2:a upplagan)* Stockholm: Norstedts Juridik.
- Falkemark, Gunnar, 1999. *Politik, lobbyism och manipulation*. Nora: Nya Doxa.
- Lagercrantz, Arvid, (red) 2005. *Över blockgränsen. Samarbetet mellan Centerpartiet och Socialdemokraterna 1995-1998*. Gidlunds förlag.
- Lundquist, Lennart, 1988. *Byråkratisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 1998. *Demokratins väktare*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist; Lennart, 2001. *Medborgardemokratin och eliterna*. Lund: Studentlitteratur.
- Marsh, David & Stoker, Gerry, 1995. *Theory and methods in political science*. Macmillan.
- Nilsson, Carl-Erik, 1998. *Ett centerparti och dess hövdingar*. Nerthus förlag.
- Sjölin, Mats, 2005. *Politisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Thompson, Dennis F. 1987. *Political ethics and public office*. Cambridge: Harvard University Press.

5.2 Intervjuer

Intervju med Olof Johansson 2006-12-08 (Centerpartiets ledare mellan åren 1987-1998, aktuell i detta arbete för sin avgång i protest från posten som miljöminister i den borgerliga regeringen 1991-1994)

5.3 Artiklar hämtade från Internet

Bildt, Carl – Johansson, Olof – Svensson, Alf – Westerberg, Bengt, 94-09-04. *Därför vill vi fortsätta regera ihop.* (Dagens Nyheter)

Dagens Nyheter, 94-01-03. *Modet att våga ha makt. Den som tror att politiskt kaos ger ökat stöd är på fel väg.* (Dagens Nyheter)

Dagens Nyheter, 94-09-15. *Ultima Olof vill leva på hoppet.* (Dagens Nyheter)

Expressen, 94-01-04. *Långbänken.* (Expressen)

Karlsson, Lars Ingmar, 94-09-07. (Ingen titel)(Dagens Nyheter)

Lindström, Jan, 94-01-04. *Nollornas lösning.* (Expressen)

Michelsen, Thomas, 94-01-05. *Brofrågan piggar upp c. Medlemmarna tror att bron stoppas visar DN:s enkät.* (Dagens Nyheter)

Ronge, Paul, 94-08-19. *Krismöte nu-sen samlingsregering.* (Expressen)

Ronge, Paul, 94-09-12. *Jag gjorde mig obegriplig.* (Expressen)

Stenberg, Ewa, 93-12-30. *Inget beslut i brofrågan.* (Dagens Nyheter)

Artiklarna ovan har laddats ner i elektronisk form mellan datumen 06-11-20 till 06-12-19 från www.presstext.se

Falck, Jonathan, 94-06-12. *Bildt skärper tonen om bron.* (Göteborgs-Posten)

Falck, Jonathan, 94-06-17. *Johansson lyckades med det omöjliga.* (Göteborgs-Posten)

Gartvall, Lis, 94-06-16. *Sluta tjafsas om bron – bygg en tunnel istället.* (Göteborgs-Posten)

Gelotte, Gert, 94-06-17. *Johansson valde att avgå.* (Göteborgs-Posten)

Gelotte, Gert, 94-06-19 *Massivt stöd för avhoppet.* (Göteborgs-Posten)

Göteborgs-Posten, 94-06-19. *Jubel mötte centerledaren.* (Göteborgs-Posten)

Johansson, Lars Ove, 94-06-14. *CUF ställer ultimatum om bron "Olof Johansson måste avgå om Öresundsbron byggs".* (Göteborgs-Posten)

Johansson, Lars Ove, 94-06-15. *Vånda inför brobeslutet.* (Göteborgs-Posten)

Västerbottens-Kuriren, 94-06-16. *Kris helt i onödan.* (Västerbottens-Kuriren)

Artiklarna ovan har laddats ner i elektronisk form mellan datumen 06-11-20 till 06-12-19 från www.mediarkivet.se

5.4 Övriga källor hämtade från Internet

Bildt, Carl, 1991. *Regeringsförklaring 4 oktober 1991*. www.bildt.net Nedladdat: 06-12-13

Kammarens Protokoll, *Protokoll 1993/94:41. Fredagen den 10 december*. www.riksdagen.se Nedladdat: 06-11-16

Nationalencyklopedin, 2006. *Moderata samlingspartiet: Historia*. www.ne.se Nedladdat: 06-12-08

Nationalencyklopedin, 2006. *Johansson, Olof*. www.ne.se Nedladdat: 06-11-20

Olsson, Roger, 2006. *Miljöfrågorna i riksdagspartiernas valmanifest och valplattformar*. www.snf.se Nedladdat: 07-01-07